

§.8) Μέχρι τοῦδε τὸ δίκαιον ἔξητάσθη,ῶς ἐν λογικῶς ἔνταῖον σύνολον κανόνων, ὃν ἔκαστος ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν εἰδικὴν διαφορὰν ἐνὸς γενικωτέρου καὶ τὸ γένος ἄλλων εἰδικωτέρων κανόνων, οὕτως ὅστε νὰ ἐμφανίζεται πάντοτε ὡς συμπέρασμα ἐνὸς συλλογισμοῦ, ὡς ἡ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς εἰδικὴν περίπτωσιν, περαιτέρω ἀνάπτυξις τοῦ γενικωτέρου κανόνος. Πρὸ τῆς τοιαύτης θεωρίας ἥδυναντο νὰ γεννηθῶσι δύο κυρίως ἀντιρρήσεις, αἵτινες περικλείουν δλας τὰς ἄλλας. Πρῶτον μὲν διὰ μία νομοθεσία δὲν ἔχει πάντοτε λογικήν, ὅπως δὲν ἔχει καὶ ἴστορικὴν ἐνότητα· δεύτερον δὲ δι' αὐτῆς τῆς πυραμιδοειδοῦς συγκροτήσεως τοῦ συστήματος τῶν κανόνων δικαίου, δὲν ἔξαιντείται ἡ φύσις αὐτῶν, ἥτις καὶ δὲν συνίσταται εἰς ἔνα εἶρμὸν κοίσεων καὶ συμπεφασμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας λογικὰς μορφὰς καὶ δὴ εἰς πλάσματα.

ὑποκειμενικαὶ, ἔχουσι χρεῖαν ἀναγνωρίσεως ὑπὸ τῶν κοινωνικῶς ζῶντων, ἀλλ' εἶναι λογικῶς, εὐχὶ τὸ προϊὸν, ἀλλὰ ἡ δημιουργικὴ πηγὴ τῆς ἴστορικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Εἶναι τὸ φύσει πρότερον δι' οὗ καθίσταται δυνατὴ ἡ κατανόησις, δι' οὗ ἐπομένως ἡ ἴστορικὴ ζωὴ ἀνυψώytαι τὸ πρῶτον εἰς ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἔρευνης, τῆς τε δεοντολογικῆς καὶ τῆς ὄντολογικῆς. 'Αφ' ἡς ἀναφερθῆ εἰς ἀξίας ἡ πραγματικότης, καὶ μόνον ἔκτοτε γενᾶται διὰ τὸν ἔρευνῶντα ἡ κοινωνικὴ συγκρότησις, ἐπομένως ἡ πολιτεία καὶ τὸ δίκαιον.' Οὐθενὸς διὰ τὸν ὑποστηρίζεται διὰ δ νομικός, ἀλλα παραλαμβάνει καὶ ἄλλα θέτει, γίνεται ἡ ἔξῆς σύγχυσις. 'Ο νομικὸς ὡς ἀνθρωπὸς δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὴν πολιτειακὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς θρησκευτὴν καὶ εἰς τὴν ἔθιμοτυπικὴν τοιαύτην, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰ; τοὺς κοινωνικῶς ζῶντας ἀνθρώπους, ἀναγνωρίζει ἐπομένως καὶ ἄλλας ἀξίας ἔξωπολιτειακάς. Δεδομένου δὲ διὰ οἱ γενικοὶ καὶ σποιδαῖοι κανόνες τῆς ζωῆς πρέπει συνήθως νὰ συμφωνοῦν, παραλαμβάνει συχνάκις ἀπὸ τοὺς ἄλλους κοινωνικοὺς κύκλους, οἱ δποῖοι συμπίπτουν ἐπὶ τῶν αὐτῶν πραγματικῶν φορέων, κανόνας γενικοὺς κυρίως, ἀλλὰ συχνότατα καὶ ειδικοὺς καὶ τοὺς ἀνάγει εἰς κανόνας δικαίου. 'Αρα διὰ τὸν νομοθέτην δ ὁδοῖς δὲν εἶναι μόνον νομοθέτης, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὸς ἀνθρωπὸς ἐν γένει, ἀλλα εἶναι δεδομένα καὶ ἄλλα κατασκευαστὰ. 'Αλλὰ ἐν προκειμένῳ λησμονεῖται διὰ τὸ δεδομένα αὐτὰ δὲν εἶναι δίκαιον καὶ διὰ γίνονται δίκαιον, μόνον ἀφ' ἡς ἀναφερθοῦν εἰς τὴν ἀξίαν τῆς πολιτείας, ἀφ' ἡ; ἐπομένως ἀλλάξουν οὖσαν καὶ τέλος, διόταν ὅμως δὲν πρόκειται πλέον περὶ δεδομένων, ἀλλὰ περὶ γνωσεολογικῶς κατασκευαστῶν καὶ δὴ διὰ τῆς ἀναφορᾶς των πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς πολιτείας. 'Ορα καὶ Μ αριδάκη, Αἱ σύγχρονοι κατευθύνσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου 1937 § 8 σελ. 31 σημ. 5.

‘Υπὸ πλᾶσμα, νοητέον τὸ μὴ ἀληθές, τὸ ἐξ οἰουδήποτε λόγου ὡς ἀληθὲς ἴσχυον (1). Λόγοι σκοπιμότητος ἐπιβάλλουσιν ἑκάστοτε τὴν τοιαύτην λειτουργίαν τῆς σκέψεως, τὰ μάλα τὴν γνῶσιν εὐχολύνουσαν καὶ ἀπλοποιοῦσαν τὴν συστηματικὴν αὐτῆς. Ἡ νομικὴ φαίνεται τοῖς πολλοῖς παρέχουσα εὔρὺν πεδ'ον ἐνεργείας εἰς τὴν πλασματικὴν υφ-φὴν τῆς σκέψεως, ἀτε τῶν κοινωνικῶς ἴσχυοντων μορφῶν τοῦ κοινοῦ τοῦ παραγκονιζομένων ὑπὸ τῶν ταύταις ἐκ διαμέτρου ἀντιτιθεμένων νομικῶι καθαρῶις μορφῶν. Τῷ ὅντι δὲ εἶναι αἱ ὡς νομικὰ πλάσματα ὑφιστάμεναι ἔννοιαι τόσον πολυποίκιλοι καὶ πολυσχιδεῖς, ὥστε καθί-σταται ἀνέφικτος ἢ συνολικὴ αὐτῶν ἀνάλυσις καὶ ἀναγκαῖα ἢ προ-σφυγὴ εἰς τὴν κατὰ παράταξιν ἔξετασιν τῶν σπουδαιοτέρων μεταξὺ αὐτῶν.

Ἐν πολλοῖς ἀποδοτέα ἢ δημιουργία νομικῶν πλασμάτων εἰς τὴν σύγχυσιν τοῦ φυσικομαθηματικοῦ καὶ τοῦ ἰστορικοῦ σκέπτεσθαι, διὰ τοῦ μεταγγισμοῦ φυσικομαθηματικῶν ἐννοιῶν εἰς τὸ ἰστορικὸν πε-δίον. Ἐμφανῆς ἵδια καθίσταται ἢ διαπίδησις αὐτῇ ἐν τῇ παγκοίνῳ ποραδεδεγμένῃ διακρίσει τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ νομικοῦ προσώπου, καθ' ἣν τὸ μὲν φυσικὸν πρόσωπον εἶναι τὸ φυσικοφυχικῶς ὑπάρχον καὶ νομικὸν τὸ μὴ ὑπάρχον, ἀλλὰ πλασματικῆς δημιουργηθὲν ὑπὸ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. Τοιαύτη διάκρισις προδίδει τὸν ἐγκλεισμὸν καὶ περιορισμὸν τοῦ ὅντος ἐντὸς τῆς ψυχικοφυσικῆς πραγματικότητος, τοῦ παντὸς ὑπάρχοντος μόνον ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. Κα τὰ ταῦτα καὶ δικοινωνικὸς ἀνθρωπος θεωρεῖται μόνον μία φυσικοφυχικὴ πραγματ-κότης, ἐνῷ αὐτῇ εἶναι μόνον φορεὺς τῆς νοηματικῆς ἐνότητος, ἢπει τὸν ἀνθρωπὸν τῆς φύσεως καθιστᾷ ἀνθρωπὸν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἰστορίας. Ἡ προσωπικότης, τόσον ἢ ἡμικὴ ὅσον καὶ ἡ νομική, εἶναι ἔννοια ἰστορικὴ καὶ δέον νὰ νοηθῇ, ὡς νοηματικὴ ἐνότητης πράξεων (2), εἴτε ὁ φορεὺς τῆς ἐνότητος αὐτῆς εἶναι εἴς, διπότε ἔχομεν τὸ λεγόμενον

(1) Gé n y αὐτόθι III §241 σ. 360 κ.ξ. ἵδια §247, §249 V a i h i n g e r Die Philosophie des als ob, 6 ἑκδ. 1920 σελ. 18 κ.ξ. περὶ τῶν νομικῶν πλασμάτων ὅρα σελ. 46 κ.ξ. ὡς καὶ σ. 249, S o m 1 ὁ Juristische Grundlehre 1927 § 143 σ. 524. R e n a r d, Le droit, la logique et le bon sens 1925 σ. 265.

(2) C o h e n, Ethik des reinen Willens 1921 σ. 184 (182) καὶ 190 (188) κ.ξ. C. T s a t s o s Der Begriff des positiven Rechtes 1927 Kap. III σ. 68

κοινῶς φυσικὸν πρόσωπον, εἴτε πολλοί, δύοτε ἔχομεν τὸ λεγόμενον νομικὸν πρόσωπον. Οἱ ἀριθμὸς τῶν φυσικοψυχικῶν φορέων εἶναι ἀδιάφορος, τῆς ἐννοίας τῆς προσωπικότητος καθοριζομένης ὑπὸ τῆς διεπούσης νοηματικῆς ἐνότητος. Καὶ δύος τὸ νομικὸν φυσικὸν πρόσωπον δὲν ἔχει ὑπόστασιν εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον, ὑπάρχον μόνον ἐν τῷ ἴστορικῷ καὶ κοινωνικῷ, οὔτω καὶ τὸ νομικὸν πρόσωπον δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν φυσικὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ ὑφίσταται εἰς τὴν ἴστορικὴν καὶ κοινωνικὴν τοιαύτην. Τὸ δὲν ὑφίσταται τὸ πρόσωπον εἰς τὴν φυσικὴν πραγματικότητα δὲν σημαίνει δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι καὶ ὅν.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΕΦΑΛΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΑΣΟΥ ΠΑΤΡΩΝ
‘Η ὑπαρξίας τῆς νομικῆς, ἀλλὰ καὶ πάσης κοινωνικῆς καὶ ἴστορικῆς επιστήμης, προϋποτίθησιν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς βασικῆς διακρίσεως τοῦ ἴστορικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἐκατέρου δὲ τὴν ἰσοχρατή ἀλήθειαν. Κατὰ ταῦτα, ὅχι μόνον τὸ νομικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ φυσικὸν πρόσωπον ἀνήκοντα εἰς τὸν ἴστορικὸν κόσμον, δὲν εἶναι πλάσματα, ἀλλὰ ὅμοιογενεῖς πραγματικότητες νοηταὶ καὶ οὐχὶ αἰσθηταὶ (3) Δέγοντες δὲ νοητὴν πραγματικότητα δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως ἄπλας ἐννοίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἐννοουμένας πραγματικότητας, ἀλλὰ πραγματικότητας ἀνταποκρινομένας εἰς ἐννοίας, ὥπος καὶ αἱ φυσικαὶ πραγματικότητες ἀνταποκρίνονται πρὸς ἐννοίας φυσικομαθηματικάς. Οὐαὶ ή σχέσις τοῦ ἵππου πρὸς τὴν ἐννοιαν τοῦ ἵππου, ή αὐτὴ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐννοίας τῆς πολιτείας, τοῦ σωματείου καὶ τῆς ἐννοίας τοῦ σωματείου.

---

(3) Τὴν θεωρίαν περὶ πλασματικότητος τοῦ νομικοῦ προσώπου δρα παρὰ Sa v i g n y System des heutigen röm. Rechts ἐκδ. 1840 II σ. 236 κ. ἐ. Τὴν θεωρίαν ταύτην παραδέχεται καὶ δ Kelsen ἀπὸ ὅλως ἀντιθέτου ἀπόψεως ὁρμώμενος. ἴδε K e l s e n, Zur Theorie der juristischen Fiktionen; Annalen der Philosophie 1919 I σ. 630 κ. ἐ, δρα καὶ S a l e i l l e s. De la personnalité juridique 1910 σ. 505 κ. ἐ. δρα σύμφωνον πρὸς ἡμετέραν γνώμην P a g a n o, Personnalité juridique et représentation de l' incapable ἐν Revue internationale de la théorie du droit II (1927-1928) σ. 2-3 Windscheid-Kipp-Πολυγένους, Κληρονομικὸν Δίκαιον 1923 §528 σημ.6 Περὶ τῆς προσωπικότητος τῆς πολιτείας εἰδικώτερον ἴδε Σ a q u i p o l o n. Περὶ πολιτείας 1921 σ. 28-36 δστις, ἀποδεχόμενος δτε ἡ πολιτεία εἶναι πρόσωπον πραγματικόν, (σ. 35) ἀντικρούει τὴν περὶ πλασματικῆς προσωπικότητος τῆς πολιτείας θεωρίαν.

Αἱ πλεῖσται τῶν ὡς πλάσματα χρησιμοποιουμένων ἐννοιῶν δὲν εἶναι πραγματικὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ ἀπλῶς γλωσσικαὶ συντομεύσεις, γλωσσικοὶ τρόποι, ὅπισθεν τῶν δποίων κρύπτονται συνήθως μὴ πλαστικαὶ ἐννοιαὶ (4). Οὐτως δὲ κανὸν nasciturus pro iam nato habetur δὲν δημιουργεῖ πλάσμα, καθ' ὃ δὲ μὴ γεννηθεῖς πρέπει νὰ θεωρεῖται ὡς γεννηθεῖς. Τὸ δίκαιον οὔτε κανὸν ἀσχολεῖται μὲ τοιαῦτα γεγονότα τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Τὸ δίκαιον ἐπιτάσσει ἀπλῶς ὅπως διὰ τὸν γεννηθεόμενον ἴσχυη, προκειμένου περὶ τῶν κληρονομικῶν δικαίων, ὅτι ἴσχυει καὶ περὶ τῶν γεγεννημένων. Χάριν συντομεύσεως δὲ ἀπλῶς περιάπτεται καὶ ἡ ἔξωτερη μορφὴ τοῦ πλάσματος εἰς τὸν ἀνωτέρῳ κανόνα (5). Όμοίως, ἀντὶ νὰ ἔξηγηθῇ ὅτι ἡ περιουσία τοῦ ἀποθανόντος περιέρχεται, πλὴν ὠρισμένων ἔξαιρέσεων, ὡς ἐνότης εἰς τὸν κληρονόμον, δπότε θὰ ἀνέκυπτε ἡ ἀνάγκη πολλῶν διατάξεων ωθηζουσῶν ἔκαστον οὕτω περιερχόμενον δίκαιον, θεωρεῖται ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ κληρονομούμενου συνεχίζεται αὐτοτελῶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κληρονόμου (6).

Ἐάν τις οὕτω διεξέλθῃ πάντα τὰ λεγόμενα πλάσματα τοῦ δικαίου, θέλει διαγνώσει ὅτι ἀκριβῶς οὐδαμοῦ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ὑπάρχουν πλάσματα, ἀλλ' ἀπλῶς φραστικαὶ συντομεύσεις, αἵτινες ἔδημιουργήθησαν ἐκ λόγων σκοπιμότητος καὶ εἶναι ὡς τοιαῦται ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἔξωτερίκευσιν τῶν νομικῶν στοχασμῶν (7).

(4) K e l s e n, Allgemeine Staatslehre 1925 σ. 311 κ. Ἑ. ἄλλως Vaihinger, Die Philosophie des als ob, 1920 σελ. 48 καὶ 250.

(5) G é n y αὐτόθι III § 245 σ. 417.

(6) O ú t o P u c h t a Vorlesungen über das heutige römische Recht 1863 § 446 σ. 314 «Aber an die Stelle der natürlichen Person tritt eine juristische, die in dem hinterlassenen Vermögen fortgedachte Persönlichkeit der Erblassers» καὶ σ. 315 «Die Natur des Erbrechtes besteht darin, dass der Erbe die Vermögensperson des Erblassers repräsentiert, dass die in ihn übergegangen ist und von ihm dargestellt wird». G é n y αὐτόθι I § 47 σ. 138 κ. Ἑ. «Ορα καὶ εἰδικὰς διατριβὰς W i n d s c h e i d , Gesammelte Reden und Abhandlungen 1904. Die ruhende Erbschaft und die vermögens-rechtliche Persönlichkeit σ. 215 J h e r i n g , Abhandlungen aus dem römischen Recht 1844. Die Lehre von der hereditas jacens σ. 149.

(7) Τοιαῦτα ψευδῆ πλάσματα εἶναι πάντα τὰ τεχμήρια, τὰ τε δικονομικά

§ 9. Ἡ δευτέρα ἀντίφροντος εἰς ἣν ἥδύναντο νὰ προσκρούσουν αἱ περὶ διακρίσεως τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ τοῦ τεχνικοῦ στοιχείου ἐν τῷ δικαίῳ ἐκτεθεῖσαι σκέψεις, ἀφορᾶ τὴν ἐνότητα τῆς ἐννόμου τάξεως. Μία νομοθεσία δὲν θεωρεῖται κατὰ ταῦτα συστηματικῶς ἔνιαία, διὸ ἀναφορᾶς πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς πολιτειακῆς ἔξουσίας διαγνωστὴ τάξις, ἀλλὰ διλότης, μὴ συστηματικῶς συνηρμοσμένων, ἵσως καὶ ἀντιφασκόντων προσταγμάτων, ἅτινα ἀνταποκρίνονται ταῖς ἑκάστοτε κοινωνικαῖς συνθήκαις. Καὶ ὡς ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ δυνατὸν νὰ συνυπάρχουσιν ὑποκειμενικῶς ἴσχύουσαι καὶ ἀντιφάσκουσαι ἀξίαι, τοῦτο αὐτὸν εἶναι δυνατὸν καὶ ἐν τῇ ἐννόμῳ τάξει. Ἡ τοιαύτη ἀντίφροντος καταλήγει εἰς τὴν παραδοχὴν πρᾶξεων ἢ ἐπιταγῶν ἀλληλοσυγχρονομένων, συνάμαδ³ ὅμως ἀναφερομένων εἰς τὴν αὐτὴν ἀξίαν τῆς πολιτειακῆς ἔξουσίας, καθ' ὃ κανόνων πολιτειακοῦ δικαίου, χωρὶς ἢ ἀξίᾳ αὐτὴν νὰ ἔνεχῃ τὴν δύναμιν τῆς ἀρσεως τῶν τοιούτων ἀντιφάσεων.

Ἡ ἐνότης τοῦ δικαίου θεμελιοῦται ὑπὸ τῆς διεπούσης αὐτὸν ἀξίας κατὰ τοσοῦτον, καθ' ὃσον πᾶν τὸ εἰς αὐτὴν ἀναφερόμενον καὶ μόνον τοῦτο εἶναι δίκαιον.

Ἐντὸς δὲ τῶν δρίων τοῦ δικαίου διέπεται ἢ συστηματικὴ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἀμέσου ἢ ἐμμέσου τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὴν ἀξίαν, τῶν γενικωτέρων διατάξεων ἀναφερομένων ἀμέσως, τῶν εἰδικωτέρων ἐμμέσως εἰς τὴν ρηθεῖσαν ἀξίαν. Τοῦτο καθίσταται εὑνόητον, ἐὰν ληφθῇ ὑπὸ δψιν, ὅτι ἑκάστη διάταξις εἶναι καὶ φορεὺς μιᾶς ἀξίας, εἰς ἣν ὅλαι αἱ εἰδικώτεραι ἀναφέρονται καὶ ἡτις πάλιν ἀναφέρεται εἰς ἄλλην ἀξίαν, ἡτις τὴν διέπει καὶ εἰς ἣν αὐτὴν ἀναφέρεται. Τοιαύτη ὅμως πλοκὴ δὲν ἀποκλείει καὶ παντὸς εἴδους ἀντίφασιν. Ἡ πρὸς ἀξίας ἀναφορὰ δύναται νὰ συντελεῖται θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς, ἐφ' ὃσον ὃ κανὸν πληροῖ ἢ ἀντιτίθεται εἰς τὸ δέον τῆς ἀξίας καὶ δύναται οὕτω νὰ δημιουργηθῇ σύγκρουσις τῶν θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς ἀναφερομένων διατάξεων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀντίφασις ἐν δεοντολογικῇ ἔρευνῃ αἴρεται ἀφ' ἐαυτῆς, καὶ τὰ τοῦ ἀστικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ δικαίου π. χ. τὸ μευκιάνειον τεχμήριον. Stammler, Theorie der Rechtswissenschaft 1911, IV § 16 σ. 331. Ἐπίσης καὶ τὰ λεγόμενα πλάσματα τοῦ δημοσίου δικαίου π. χ. τῆς ἐτεροδικίας τῶν διπλωματικῶν ὑπαλλήλων, καθ' ἣν τὰ μέγαρα τῶν ἔνων πρεσβειῶν θεωροῦνται ὡς ἀλλοδαπή χώρα. Ορα σχετικῶς σύμφωνον γνώμην Stammler, Lehrbuch der Rechtsphilosophie 1923 § 125 σελ. 259-261.

καὶ τὰ τοῦ ἀστικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ δικαίου π. χ. τὸ μευκιάνειον τεχμήριον. Stammler, Theorie der Rechtswissenschaft 1911, IV § 16 σ. 331. Ἐπίσης καὶ τὰ λεγόμενα πλάσματα τοῦ δημοσίου δικαίου π. χ. τῆς ἐτεροδικίας τῶν διπλωματικῶν ὑπαλλήλων, καθ' ἣν τὰ μέγαρα τῶν ἔνων πρεσβειῶν θεωροῦνται ὡς ἀλλοδαπή χώρα. Ορα σχετικῶς σύμφωνον γνώμην Stammler, Lehrbuch der Rechtsphilosophie 1923 § 125 σελ. 259-261.

θόσον τὸ ἀξίωμα τῆς ἀξίας, ἔναντι παντὸς ἀναφερομένου, εἶναι ἡ πραγμάτωσις αὐτῆς εἰς τὴν ζωήν, ἢτοι ἡ τέλεσις εἰς θετικὴν πρὸς αὐτὴν ἀναφοράν.

Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὸ δίκαιον δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ ἐὰν εἶναι δυνατὴ τοιαύτη διαφορὰ μεταξὺ ἀξιολογικῶν θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν διατάξεων, ἐφ' ὃσον θεωρηθῇ, ὅτι πᾶσα προσταγὴ τῆς πολιτείας εἶναι δίκαιον, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ προσταγὴ συγχρούεται πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἀξίαν καὶ πρὸς τὴν πραγμάτωσιν ἐν τῇ ίστορικῇ ζωῇ τῶν ἀξιῶν ἐν γένει. Ἡ ἀξία τοῦ δικαίου ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀπαρέγκλιτον καὶ τὸ ἔνιαίον τῆς ἐφαρμογῆς του. Ἐπομένως πᾶσα διάταξις τῆς πολιτείας, καὶ ὅταν ἀντιτίθεται πρὸς ἄλλους κοινωνικοὺς ἀξιολογικοὺς σκοπούς, εἶναι ὁπωσδήποτε ἐφαρμοστέα, καθότι ἡ πραγματοποίησις μιᾶς ἄλλως μὴ ἀξιολόγου διατάξεως, θὰ ἀπετέλει μείζονα ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῶν πολιτειακῶν σκοπῶν, παρὰ ἡ μὴ ἐφαρμογὴ αὐτῆς. Ἀπομένει ὅμως πάντοτε δυνατὴ ἡ ὑπαρξίας ἀντιφατικῶν διατάξεων πρὸς ἄλλήλας ἐντὸς μιᾶς νομοθεσίας. Τόσον ὅμως περὶ τοῦ δυνατοῦ, ὃσον καὶ περὶ τοῦ διαλυτοῦ τῶν τοιούτων περιπτώσεων δὲν γεννᾶται ἀμφισβήτησις. Ἐδει ἔξ ἴσου ἀναμφισβήτητον νὰ θεωρηθῇ ὅτι τὸ δέον οὐδέποτε ἀντιφάσκει πρὸς ἕαυτό, ὅτι εἰς ἑκάστην δεδομένην περίπτωσιν εἶναι ἐν καὶ μόνον τὸ δέον. Αἱ πρὸς ἄλλήλας συγκρουόμεναι διατάξεις, ἀναφερόμεναι δεοντολογικῶς πρὸς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχήν, διακαθορίζουν τὴν πρὸς ἄλλήλας σχέσιν αὐτῶν καὶ τὸν κύκλον τῆς ἐφαρμογῆς των. Ἐὰν οὖτος συμπίπτει, τότε τὸ δέον εἶναι ἔκεινο, ὅπερ θετικῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀξίαν ἡ τὴν ἀρχήν. Ἐὰν δ' ἀμφότεραι αἱ διατάξεις ἀναφέρονται θετικῶς, τότε ἔχουν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, εἶναι ταῦτοσημοι καὶ οὐδεμίᾳ πρόκειται ἀντίθεσις. Τὸ μὴ ἐφαρμοζόμενον δέον, ὡς μὴ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀξίαν τῆς πολιτειακῆς ἔξουσίας, δὲν εἶναι καν δίκαιον. Ὁτε δὲ συντρέχει θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ ἀναφορά, εἰς τρόπον ὅστε νὰ προκύπτωσι διὰ τὸ αὐτὸν κοινωνικὸν πρόβλημα δύο λύσεις, τότε τὸ ἀρνητικῶς ὑποχωρεῖ εἰς τὸ θετικῶς ἀναφερόμενον. Εἰς δεοντολογικὴν τυλάχιστον ἔρευναν, ἔκεινος που ὑπάρχει θετικὴ ἀναφορά, ἔκλείπει ἡ δυνατότης ταῦτοχρόνου ἀρ-

νητικής τοιαύτης. Τὸ ἀρνητικῶς ἀναφερόμενον παύει νὰ εἶναι δίκαιον. (1)

Οὕτω διαφυλάττεται ἀλώβητον τὸ ἔνιαῖον τῆς ἐννόμου τάξεως. Ἐκ τῆς συχνῆς ἀντιφάσεως τῆς διαπιστουμένης, οὐχὶ διὰ δεοντολογικῆς νομικῆς ἐρμηνείας τῶν διατάξεων, ἀλλὰ διὰ ψυχολογικῆς ὄντολογικῆς αὐτῶν ἐρεύνης, δὲν ἐπρεπε νὰ εἴχε συναχθῆ, διτὶ ἡ ὁρυστοποίησις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς συνεπάγεται ὁρυστότητα ἐννοιολογικὴν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ. Ἡ ὁρυστότης τῆς ζωῆς συνεπάγεται τὴν συχνὴν τροποποίησιν τῆς νομοθεσίας. Ἀλλὰ πᾶσα τροποποίησις καθίσταται τότε μόνον δίκαιον, ἀφ' ἣς ταχθῆ εἰς τὸ ἔνιαῖον νομοθετικὸν σύστημα τὸ διεπόμενον ὑπὸ τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας. (2) Οὕτω στερεοῦνται ἀπασιι αἱ μέχρι τοῦτο τὴν συστηματικὴν ἐνότητα τῆς ἐννό-

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ: ΕΠ. ΗΘΗΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ

(1) Δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι τὸ ἔνιαῖον τῆς νομοθεσίας συνεπάγεται καὶ τὸ δύσκαμπτον αὐτῆς, κατέναντι τῆς διαρκοῦς ὁρυστότητος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Εξαιρετικά μένων τῶν ἀπολύτων κανόνων, τῶν ἀπολύτων ἀξιῶν, δσάκις εἰς κανόνην δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἐκάστοτε κοινωνικὰς συνθήκας καὶ ἐπομένως δὲν ἀναγνωρίζεται πλέον κοινωνικῶς, ἀνακύπτει διὰ τῆς κοινωνικῆς ἀναγνωρίσεως νέα ἀξία, ἀνταποκρινομένη εἰς τὰς νέας ἀνάγκας καὶ ἡς ὅμως ἡ Ισχύς, ὡς πολιτειακῆς προσταγῆς, ψεμελιοῦται διὰ τῆς ἀναφορᾶς της εἰς τὴν ἀξίαν τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας, διὰ τῆς κατατάξεως ἐπομένως αὐτῆς εἰς τὸ ἔνιαίως Ισχύον σύνολον τοῦ νομολογικοῦ συγχροτήματος.

Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν πολιτειακὴν κοινωνίαν, ἡ ἀναγνώρισις μιᾶς νέας ἀξίας, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται περὶ τῶν θεμελιωδῶν διατάξεων, συντελεῖται καθ' ὅρισμένον τύπον, τύπον ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν θεμελιωδῶν αὐτῶν διατάξεων, διὰ τὸ κῦρος δὲν τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ. "Οταν ὅμως αὐτῶν ἀκριβῶς ἡ Ισχὺς ἀμφισβητεῖται, τότε, ἐλλείψει διατάξεων ἐπιβαλλουσῶν τὴν καθ' ὅρισμένον τύπον ἐκδίλωσιν τῆς ἀναγνωρίσεως, ἡ ἀναγνώρισις σύντελεῖται ἀτύπως, δπότε καὶ δύναται νὰ γίνῃ λόγυς περὶ νομοθετικοῦ ωγήματος (Bruch der Rechtsordnung). "Ιδε Κελσεν, Der soziologische und der juristische Staatsbegriff, 1922 σελ. 96 κ. ἐ.

Ἀλλὰ καὶ τότε δὲν ὑπάρχει διακοπὴ τῆς πολιτειακῆς ζωῆς, καθότι πᾶσα μεταβολὴ καὶ ἡ τῶν θεμελιωδῶν διατάξεων ἔτι, συντελεῖται ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἀναγνώρισίν της ἀξίας τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας. Μεταβάλλονται ἐνδεχομένως τὰ πολιτεύματα, συλλιήβδην διάκληροι νομοθεσίαι, ἀλλὰ δὲν παύει νὰ Ισχύῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀξία τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας. Τοιουτούρθιος καὶ εἰς τὴν ἀκραίαν αὐτὴν περίπτωσιν, διατηρεῖται ἡ διὰ τὸ δεοντολογικῶς σκέπτεσθαι ἀναγκαία πολιτικὴ ἐνότης.

(2) Οὐδέποτε ἐπομένως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ δίκαιον πρὸ τῆς

μου τάξεως υποθέτουσαι σκέψεις. (3) Ἐννοεῖται ὅτι δι' αὐτῶν δὲ θέλομεν νὰ παραγγωρίσωμεν τὰς διαρκεῖς ἐργατικὰς δυσκολίας τὰς ἀνακύπτουσας ἐκ τῆς φαινομενικῆς ἀντιφάσεως δύο κανόνων δι- καίου. Τοῦτο ἀπ' ἑναντίας ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἔξοχὴν πρόβλημα τῆς ἐργατικῆς, ποῖον εἶναι ἔχαστος τὸ δέον. Ἐθίξαμεν ἀπλῶς ιὴν λογικὴν μορφὴν τοῦ προβλήματος καὶ ἐτονίσαμεν ὅτι ἡ δυσκολία δὲν ἔχειται εἰς τὴν ὑπαρξίαν πολλαπλῶν ἐπιταγῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ ἐνὸς μόνου ὑπάρχοντος δέοντος.

§ 10. Ἡδη πρὸς πληρεστέραν θεμελίωσιν τῆς γνώμης ὅτι τὸ δικαίου δὲν εἶναι τεχνικὴ, ὅτι δὲν διχάζεται μεθοδολογικῶς ὅπωσδήποτε, καὶ ὅτι ἡ νομικὴ ἐπιστήμη εἶναι ἐνιαία ἐπιστημονικὴ λειτουργία, πρὸς γνῶσιν ἐνιαίου συστήματος δικαίου, ἀνάγκη νὰ ἔξετασθῇ τὸ δέον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἴστορικὴν ζωὴν. Λί κρίσεις τῶν λογικῶν συνακολουθιῶν δὲν δύνανται νὰ συλλάβωσι τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν καὶ συνεπῶς τὸ ἀπολύτως ἄλλογον τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι λόγος. Ἡ πραγματικότης καὶ δὴ ἡ ἴστορικὴ πραγματικότης εἶναι αὐτὴ καθ' ἔαυτὴν ἄλλογος. Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν κύσμων ὑφίσταται χάος ἀνεπικάλυπτον, τῆς πραγματικότητος μηδέποτε ἐν τῷ λόγῳ ἔξαντλουμένης καὶ τοῦ λόγου μηδέποτε δυναμένου νὰ διεισδύῃ εἰς τὴν ζωὴν καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν τῆς πραγματικότητος. Ἐν τούτοις ὅσον ἀναγκαῖος τῷ γῳ εἶναι ὁ διχασμὸς τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἴστορικοῦ ἀπείρου, ἐξ ἵσου ἀναγκαία εἶναι καὶ ἡ προσέγγισις αὐτῶν καὶ δὴ κατὰ δύο κατευθύνσεις. Ἐν πρώτοις δέον νὰ γνωσθῇ αὐτὸ τὸ ἴστορικῶς, τὸ ἀτομικῶς ὅν. Τοῦτο πληροῖ ἡ ἴστορικὴ ἐπιστήμη ὑπὸ τὴν εὑρεῖαν τῆς λέξεως ἔννοιαν. Δεύτερον] δέον νὰ

δῆθεν τεχνικὴ; ἐπεξεργασίας τῆς συστηματοποίησεως, ὥς διεσπαρμένον ὑλικὸν «materiaux épars» (ἴδε Géen αὐτόθι I § 54 σ. 158) Τὸ τοιοῦτον ὑλικόν, ἐφ' ὅσον εἶναι διεσπαρμένον, δὲν εἶναι καν δίκαιον. Δικαιον καθίσταται ἀφ' ἧς καταστῆ συστηματικὸν μέρος τοῦ νομολογικοῦ συγκροτήματος.

(3) Αὕτη ἡ ἐνότης τοῦ νομολογικοῦ συγκροτήματος θεμελιοῖ τὴν ἐνότητα τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου καὶ οὐχὶ ἡ ἐνότης τῶν προβλημάτων αὐτῆς, καθότι καὶ ἡ τελευταῖα αὕτη θεμελιοῦται ἐπὶ τῆς ἀξιολογικῆς ἐνότητος τοῦ δικαίου. Ιδε ἀντιθέτως Saalmo, Grundprobleme der Rechtsphilosophie, 1925 ίδιᾳ σελ. Σύμφωνοι Binder ἐνθ' ἀνωτέρῳ σ. 847-57, Hüssel, Logische Untersuchungen I σελ. 45—46 καὶ 236.

γνωσθῇ τὸ ἴστορικῶς καὶ συνεπῶς ἀτομικῶς ὃν δεοντολογικῶς, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἔκαστοτε ἀρχούσας ἀξίας. Τοῦτο πληροῖ ἡ δεοντολογικὴ ἐπιστήμη.¹⁾ Άλλὰ τὸ ἴστορικῶς ὃν δὲν γινώσκεται παρὰ ἐὰν διὰ μετασχηματισμοῦ ἀποβάλῃ τὴν ἀπόλυτον ἀτομικότητά του, δύσον καὶ ἀν ἡ ἴστορικὴ ἐπιστήμη τείνει εἰς τὴν σύλληψιν αὐτοῦ. Οἱ μετασχηματισμὸς δὲ εἰς οὐδὲν ἔτερον κώλυμα προσκρούει, εἰμὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν τάσιν τῆς ἴστοριας ὅπως ὁ μετασχηματισμὸς αὐτὸς ἔσεται ὃσον οἶοντε ὀλιγώτερος.²⁾ Άλλ' εἰς τὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας, ἐνθα ἐπίσης τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν εἶναι ἀσύλληπτον, ὁ μετασχηματισμὸς προσκρούει εἰς πολὺ μείζονας δυσκοίας· διότι πρὸς καθορισμὸν τοῦ τὸ δέον γενέσθαι, καθίσταται ἀναγκαῖον νὰ εἰσδύσῃ τις ὅπωσδήποτε μέχρι τοῦ ἀπολύτως ἀτομικοῦ τῆς πραγματικότητος. Δεδομένου ὅτι τὴν ἀνάγκην αὐτὴν δὲν δύναται νὰ πληρώσῃ ὁ λόγος, δέον ἔτέρᾳ προεπιστημονικὴ καὶ ἔξωλογικὴ λειτουργία τοῦ νοῦ νὰ ἐπέμβῃ, ἵτις νὰ συνδέσῃ τὸν λόγον πρὸς τὸ ἀπολύτως ἄλογον. Καὶ εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον ὑπάρχει πρόγματι ἐν παντὶ νομικῷ προβλήματι περιθώριον διὰ τι ὅπερ δὲν εἶναι ἐπιστήμη. Άλλ' εἶναι τοῦτο τεχνική; Καὶ τὸ τότε ἐννοητέον ὑπὸ τὸν ἀνωτέρῳ ὅρον; "Εχει ἥδη ἀναπτυχθῇ ὅτι πᾶν τὸ κατ' ἀναλογίαν τοῦ φυσικοῦ κόσμου δυνάμενον εἰς τὴν ἴστοριαν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τεχνική, πληροῦται ὑπὸ τῆς δεοντολογικῆς ἐπιστήμης. Διεπιστώθη μέχρι τοῦτο ἐπίσης; διτ τὰ λεγόμενα τεχνικὰ μέσα ἐν τῷ δικαίῳ, αἱ λεγόμεναι κατασκευαὶ, τὰ πλάσματα κ.τ.λ. ἀποτελοῦν ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα πάσης δεοντολογικῆς ἐπιστήμης καὶ ἵδια τῆς νομικῆς. Η τεχνικὴ τοῦ δικαίου ἐν τούτοις, ὡς εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένη, ἔγκειται εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα, ἀτινα ἐπιπροστιθέμενα εἰς τὰ κοινωνικὰ δεδομένα, ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης τοῦ νομικοῦ. Τὰ οὖτοις ὡς τεχνικὴ ἐκλαυθανόμενα εἶναι καθαρῶς λογικὰ στοιχεῖα, περιεχόμενα ὡς τοιαῦτα εἰς τὸν κύκλον τῆς

(1) R i c k e r t, Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung, 1921 I σ.27, Kap. IV σ.256 κ.ε. 420 κ. ε., τοῦ αὐτοῦ Naturwissenschaft und Kulturwissenschaft σ. 35 κ. ε. ὅστις τονίζει κατ' ἔξοχὴν τὴν διὰ τῆς ἐπιστήμης μετατροπὴν τοῦ ἔτερογενοῦς καὶ συνεχοῦς τῆς πραγματικότητος σύντης καθ' ἔυστὴν εἰς δμοιογενές τι καὶ συγκεκριμένον. L a s k Gesammelte Schriften, Rechtsphilosophie σ. 298 καὶ 307.

δεοντολογικῆς ἐπιστήμης, ἐνῷ τὰ ἡδη ὑφ' ἡμῶν ἔρευνώμενα εἶναι τὰ
ἄλογα στοιχεῖα. Πρόκειται ἐπομένως περὶ λειτουργίας τῆς σκέψεως,
καιμένης ἐκτὸς τῆς λεγομένης τεχνικῆς νομικῆς σκέψεως. Τὸ στοιχρίον
ὅπερ συνδέει τὴν νομικὴν ἔνγνωσιν μὲ τὴν ἀπόλυτον ἀτομικότητα τῆς
ἰστορικῆς ζωῆς, δὲν δύναται νὰ διαγνωσθῇ ἐπιστημονικῶς· ἀπλῶς ὁ
κύκλος ἐν ᾧ εὑρίσκεται, δύναται ἔξωτερικῶς νὰ χαραχθῇ καὶ νὰ τεθῶσι
τὰ ὅρια μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς νομικῆς λειτουργίας.
Ἐν αὐτῷ, οὐχὶ διὰ κρίσεων λειτουργεῖ ὁ νοῦς, ἀλλὰ δι' ἄλλων δυνά-
μεων, αἵτινες περιληπτικῶς δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι ἐνοραματικαὶ⁽²⁾.
Ἐνταῦθα ὑπάρχει πράγματι πεδίον καὶ διὰ τὴν ἐνόρασιν καὶ οὐχὶ εἰς
τὸν κόσμον τῆς ἐπιστήμης⁽³⁾. Ὁσάκις δὲ ὑποστηρίζεται ὅτι πρὸς
ἐκλογὴν τοῦ ἐκάστοτε ἀρμόζοντος τεχνικοῦ μέσου δέον νὰ προστρέχῃ ὁ
νομικὸς εἰς τὴν ἐνόρασιν, τότε καθίσταται ἐμφανῆς ἡ σύγχυσις τῶν
ὅριων τῆς δεοντολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἀλόγων στοιχείων τὰ
ὅποια τὴν περιβάλλουσι. Οὕτε ἡ ἐπιστήμη, οὕτε ἡ λεγομένη νομικὴ
τεχνικὴ δύνανται νὰ συνυπάρξωσι μετὰ τῆς ἐνοράσεως. Ἡ ἐνόρασις
εἶναι ἀναγκαία, ἀκριβῶς πέραν τῶν ὅριων τῆς δεοντολογικῆς ἐπι-
στήμης, πρὸς γεφύρωσιν τοῦ λογικῶς ἀνυπερβλήτου χάσματος μεταξὺ
ἀπολύτου ἀτομικότητος καὶ λόγου.

§11. Ἡ ἀπόδειξις τοῦ ἀδυνάτου τοῦ δικαίου εἰς ἐπι-
στημονικὸν καὶ εἰς τεχνικὸν μέρος συνεπέφερε τὸν διακαθορισμὸν τῆς
δεοντολογικῆς φύσεως τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ δι' αὐτοῦ δὲν
καθωρίσθη καὶ ἡ ἐν τῇ εὑρείᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ ἰστορικὴ φύσις
αὐτῆς.

Αἱ ἀξίαι πρὸς αἷς ἐν ἐκάστη δεοντολογικῇ ἐπιστήμῃ ἀναφέ-
ρεται τὸ πραγματικὸν δεδομένον, ὡς καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς ὀρισμέ-
νον ἀξιόλογον τέλος, ἀλλοτε μὲν εἶναι ἀξίαι ἀντικειμενικαί, ναὶ μὲν ἐν
τῇ ἰστορίᾳ ἐνσαρκούμεναι καὶ ἐν αὐτῇ τείνουσαι νὰ πραγματοποιη-

(2) Καὶ ὁ Gény ὑπὸ τὴν ἐπέρασιν τοῦ μπερζονισμοῦ, ὑφ' ἣν προφανῶς
τελεῖ, ἔχεται πολλαχοῦ τὴν μετασχηματίζουσαν λειτουργίαν τῆς ἐπιστήμης.
"Ιδε π. χ. αὐτόθι I σ. 182, 141, 161-162. "Ιδε καὶ Saue, Grundlagen
der Wissenschaft und der Wissenschaften, 1926 σ. 25.

(3) Kant, Kritik der reinen Vernunft 1787, σ. 85.

θῶσι, ἄλλὰ ἔχουσαι καὶ ἀπὸ ταύτης ἀνεξάρτητον ὑπόστασιν, ὑπάρχουσαι πρὸ πάσης πραγματώσεως, ὡς ἀπόλυτοι ἐπιταγαὶ τοῦ νοῦ, ἀλλοτε δὲ εἶναι τοῦ ἴστορικοῦ βίου δημιουργήματα, ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κοινωνικοῦ συνειδότος ἔξαρτώμεναι, ἔστω καὶ ἂν ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ἀναφέρονται εἰς τὰς ἀντικειμενικὰς ἀξίας, τὰς διεπούσας καὶ θεμελιούσας τὸ σύνολον τῶν ἴστορικῶν ἀξιῶν. Άν πρῶται θεμελιοῦσι τὰς τοῦ λοιποῦ ὅνομαζομένας ἡμικὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας, αἱ δεύτεραι τὰς ἴστορικὰς ἢ κοινωνικὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας.³ Εν τῇ ἐρεύνῃ τῶν πρώτων εἰσέρχεται ἡ ἴστορικὴ πραγματικότης, ὡς τὸ πεδίον ἐν ᾧ δέον νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ διέπουσα ἀντικειμενικὴ ἀξία.⁴ Εν τῇ ἐρεύνῃ τῶν δευτέρων εἰσέρχεται, ἐκτὸς τούτου, ἡ ἴστορικὴ πραγματιόκτης καὶ ὡς τὸ πεδίον ἐφ' οὗ θεμελιοῦται ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία, ἥτις, ὡς γενικὴ ἡ ἀτομική, ὑφίσταται διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διάκρισις αὕτη καθίσταται ἐμφανεστέρᾳ ἐν τῇ ὄντολογικῇ ἐρεύνῃ τῶν ἀξιῶν. Ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία, ὡς προϋποθέτουσα ἀναγνώρισιν, προϋποθέτει καὶ πραγματικὸν φορέα, τοῦθ' ὅπερ δὲν συμβαίνει εἰς τὰς ἀντικειμενικὰς ἀξίας. Εννοεῖται ὅτι αἱ ὑποκειμενικαὶ εἶναι ἐξ ἵσου πρὸς τὰς ἀντικειμενικὰς ἀξίας καθαρῶς νοηταί, καὶ τοῦτο μόνον ἐτονίσθη, ὅτι αἱ πρῶται συνυπάρχουν πάντοτε μετὰ τοῦ πραγματικοῦ των φορέως. Δέον δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος νὰ λαμβάνεται ὑπὸ ὅψιν ὅπου πρόκειται ὑποκειμενικὴ ἀξία, ἐφ' ὅσον ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἐνυπαρχούσης ἀναγνωρίσεως καὶ μόνης ἥρτηται ἡ ὑπαρξίας ἢ μὴ τῆς ἀξίας αὐτῆς. Δεδομένου δὲ ὅτι ἐν πάσῃ ἴστορικῇ ἐρεύνῃ περιέχεται καὶ προϋποτίθεται ἡ ὄντολογική, ἐπεται ὅτι καὶ εἰς πᾶσαν ἴστορικὴν δεοντολογικὴν ἐπιστήμην δέον νὰ ἐξετάζεται ἐκάστοτε καὶ ὁ πραγματικὸς φορεύς. Πλὴν τούτου αἱ ὑποκειμενικαὶ ἀξίαι τότε μόνον ἐνδιαφέρουσι τὰς ἴστορικὰς ὄντολογικὰς ἢ δεοντολογικὰς ἐπιστήμας, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἴστοριᾳ, ὡς ἀνεγνωρισμέναι ἀξίαι, δηλαδὴ ὅφ' ἣς ἐγένοντο πράξεις.

‘Ως ἐκ τούτου εἶναι ὁρθὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἀντικείμενον τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ὡς ἴστορικῆς δεοντολογικῆς τοιαύτης, εἶναι αἱ νοηματικαὶ πράξεις τοῦ δικαίου ἢ ἄλλως, αἱ νοηματικαὶ πράξεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἀξίαν τῆς πολιτειακῆς ἔξουσίας. Καὶ τοῦτο τὸ κοινὸν ἔχει ἡ νομικὴ πρὸς ἀπάσας τὰς ἴστορικὰς καὶ ἡμικὰς ἐπιστήμας ὅτι ἐρευνᾷ πράξεις καὶ ἡμοίως τοῦτο τὸ κοινὸν

πρὸς ἀπάσας τὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας, αἵτινες ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν προϋποθέτουσι τὴν ἴστορικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ πραγμάτωσιν τοῦ κοινωνικοῦ ἢ τοῦ ἀπολύτου δέοντος (1).

Τὸ σύστημα τῶν ἀξιολογικῶν ἐπιστημῶν, ἡτοι τῶν ἡμικῶν καὶ κοινωνικῶν, ἀνταποχρίνεται πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἀξιῶν. (2) Ἡ ἔρευνα ἐπομένως τῆς συστήματικῆς θέσεως τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἀξιολογικῶν ἐπιστημῶν ἀγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ συστήματος τῶν ἀξιῶν, ἐκάστης ἀξίας θεμελιούσης ἕδιον ἀντικείμενον καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἕδιαν ἐπιστήμην. Τόπον τὰς ἴστορικὰς ὅσον καὶ τὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας διέπει τὸ δέον. Ἡ θεμελίωσις τοῦ δέοντος δὲν συντελεῖται ἄλλως ἢ ὑπὸ ἐτέρου δέοντος· οὕτω δ' ἀνέρχεται ἢ τοῦ δέοντος κλῆμαξ μέχρι τοῦ πηγαίου καὶ βασικοῦ δέοντος τοῦ

---

(1) Ὁ R i c k e r t, Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung 1921 Κεφ. IV σ. 469, ἕδια 470—473 ὡς καὶ 551 κ. ἐ. τονίζων κυρίως τὴν διάκρισιν εἰς γενικευούσας καὶ ειδικευούσας ἐπιστήμας καὶ μὴ ἔρευνῶν τὰς δεοντολογικὰς ἐπιστήμας, εὔρεσκεται πρὸ δυσκολιῶν, ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, περὶ τῆς μόνον ἐν παρόδῳ ἀσχολεῖται. 'Αφ' ἡς ὅμως δὲν τεθῇ κατὰ βάσιν ἡ διάκρισις εἰς γενικευούσας καὶ ειδικευούσας ἐπιστήμας, ἀλλὰ ἀφ' ἐνδεικόντος τῆς ἀξιολογικὰς καὶ μὴ ἀξιολογικὰς (ὅρα σχετικῶς R i c k e r t, Naturwissenschaft und Kulturwissenschaft σ. 19 καὶ ἐ. καὶ ἐνθ' ἀναφέρω 470 κ. ἐ.) καὶ ἀφ' ἐτέρου ἢ διάκρισις εἰς ὄντολογικὰς καὶ δεοντολογικὰς ἐπιστήμας καθίσταται ἡ κατάταξις τοῦ δικαίου εύχερής. "Οτι τὸ δίκαιον εἶναι μία ἴστορική, συνεπῶς μία ἀξιολογική ἐμφάνισις τῆς ζωῆς, εἶναι ἐκτὸς πάσης συζητήσεως, ὡς ἐπίσης ἡ δυνατότης τῆς ἔρευνης ἐκάστου ἀξιολόγου φαινομένου ὄντολογικῶς καὶ δεοντολογικῶς, δέοντη νά θεωρηθῇ ἀποδεδειγμένη ("Ορα Καντορογιανί, Rechtswissenschaft und Soziologie 1911 σ. 21—23 καὶ 25.

(2) Μόνον ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτῆς στηριζόμενοι καταλήγομεν εἰς μίαν κατὰ λόγον ἀπόλυτον διάκρισιν καὶ συστηματικὴν κατάταξιν τῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ θεωρητικῷ συνειδότι. Πᾶσα ἄλλη εἶναι πρόσκαιρος, ὡς ἐμπειρική καὶ ἐλλειπής, ὡς μὴ ἄγουσα εἰς τὴν διοκληρωτικὴν τάξιν τοῦ συνειδότος. Ἐδὲ καὶ Stammler, Lehrbuch der Rechtsphilosophie 1923 § 23 σελ. 52. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐνιαίον σύστημα καὶ δὲν διοκληρούται ἐν τῷ μεμονωμένῃ γνώσει, οὔτε ἐν τῇ μεμονωμένῃ ἐπιστήμῃ, ἀλλ' ἐν τῷ συστήματι τῶν ἐπιστημῶν.

ίστορικοῦ κόσμου καὶ φθάνει εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ δέον τοῦ δέοντος. Δέον δῆμως εἶναι πάντοτε καὶ μόνον τὸ ἀφορῶν τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀξιῶν. Δέον τοῦ δέοντος εἶναι τὸ ἀπόλυτον δέον τῆς πραγματώσεως τῶν ἀξιῶν ἐν γένει, ὅπερ ὡς τοιοῦτον καθίσταται μορφὴ πάσης ἀξίας, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἐτερότητα τῆς πραγματικότητος. Ἐφ' ἣς ἐννοηθῇ ὃ διχασμὸς τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ κόσμου, ὃς καὶ ἡ μὲν αὐτῶν καὶ θεμελιωθῆτὸς εἶναι τοῦ αἰσθητοῦ ἐπὶ τοῦ δέοντος τοῦ νοητοῦ, καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι τὸ δέον τοῦ δέοντος ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν, ἐν τῇ ἀναφορᾷ του πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον.

Οτι αἱ ἀξίαι δέον νὰ πραγματοποιοῦνται εἶναι ἡ ἐσχάτη ἀλήθεια ἡτις συνδέει τοὺς δύο κόσμους καὶ ἡτις μόνη δίδει νόημα εἰς τὸν οὐτῷ θεμελιούμενον αἰσθητὸν κόσμον. Τὸ δέον τοῦ δέοντος ἐν ἀναφορᾷ πρὸς αὐτὸν προσλαμβάνει σειρὰν μορφῶν, ὃν ἐκάστη κατ' ἄλλον τρόπον καταλαμβάνει τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Εἰδικώτερον ἡ ἴστορικὴ ζωὴ διακαθορίζεται ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀξιολογικῶν μορφῶν καὶ ἡ συστηματικὴ γνῶσις αὐτῆς, εἴτε ὅντολογικῶς εἴτε δεοντολογικῶς, ἥρθηται ἐκ τοῦ συστήματος τῶν ἀξιῶν. (3)

Τὸ κοινωνικῶς ζῆν εἶναι μία ἀξιόλογος μορφὴ τοῦ εἶναι. Κοινωνικῶς ζῆν ἰσοδυναμεῖ πρὸς πραγμάτωσιν τῶν ἀξιῶν, οὐχὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους. Ἐαλλ' τοῦτο ἡ ἀλληλοσύνδεσις τῶν ἀνθρώπων, ὃς ὁ φορεύς, καὶ ἀσφαλῶς ὁ ἀριστερός φορεύς, πάσης πραγματοποιουμένης ἀξίας, εἶναι ὃς ἐκ τούτου καὶ ὃς τοιαύτη ἀξία, ὅνομαζομένη **κοινωνικὴ ἀξία**. Τὸ δέον τοῦ δέοντος ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων διαμορφοῦται εἰς **κοινωνικὸν δέον** ὅπερ ἐπιτάσσει τὴν τῶν ἀξιῶν πραγμάτωσιν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ αὐτῷ καθ' ἑαυτό, ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων. Ποῖαι εἶναι αἱ ἀξίαι αἱ οὗτοι πραγματοποιούμεναι εἶναι ζήτημα μὴ χρῆζον ἐπὶ τοῦ προκειμένου περαιτέρῳ ἐρεύνης.

(3) Περὶ τοῦ συστήματος τῶν ἀξιῶν, ἔρευνωμένου οὐχὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν πραγμάτωσιν αὐτῶν, ὅρα R i c k e r t , System der Philosophie I 1921, Κεφ. III σελ. 365 κ.ε. Ἐγγύτερον ἡμῶν κείται ἡ συστηματικὴ τάξις τοῦ R a d b r u c h , Gruudzüge der Rechtsphilosophie 1914, σελ. 84-94.

Αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅσον ποικίλαι καὶ πολύμορφοι, ἀνάγονται ὅλαι εἰς δύο κυρίως μορφάς· εἰς σχέσεις ἰσοδυνάμους καὶ σχέσεις ἔξουσιαστικάς, καθ' ὃσον ἡ πραγμάτωσις τῶν ἀξιῶν συντελεῖται δι' ἀμφοτεροβαροῦς δεσμοῦ· διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς μᾶς προσωπικότητος ἐπὶ τῆς ἑτέρας.⁴ Η κοινωνικὴ ἔξουσία εἶναι ὡς τοιαύτη ἀξία θεμελιούμενη ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἀξίας γενικῶς καὶ θεμελιοῦσα ἀπάσας τὰς ἔξουσιαστικὰς κοινωνικὰς μορφάς. Οὕτω διαπλάσσονται ἡ ἡθικοχοινωνική, ἡ ἐθιμοτυπική, κοινωνικοθρησκευτική καὶ ἡ πολιτειακή ἔξουσία, ἡ δὲ τελευταία αὐτῇ ἐμφανίζεται ὡς βάσις τῆς δεοντολογικῆς καὶ ὀντολογικῆς ἔρευνης τοῦ δικαίου. Η ἀξία τῆς πολιτειακῆς ἔξουσίας, ἡ τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀξιῶν ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ ἐπιδιώκουσα, ἀποτελεῖ τὴν διέπουσαν ἀρχὴν, εἰς ᾧ ἀναφέρονται ὅλα τὰ ἴστορικὰ δεδομένα, ἀεινα ἐν τῇ ἀξιολογικῇ των ἐνότητι ἀπαρτίζουν τὴν κοινωνικὴν λειτουργίαν τοῦ δικαίου. Δεδομένου δὲ ὅτι εἰς κοινωνικὰς ἀξίας δὲν ἀναφέρονται παρὰ πρόξεις, καθότι μόνον τοιαῦται εἶναι σπουδαῖαι διὰ τὸν κοινωνικὸν βίον, ἐπειταὶ ὅτι εἰς τὴν πολιτειακὴν ἀξίαν ἀναφέρονται μόνον πράξεις οὖσαι φρορεῖς τῆς κοινωνικῆς ἔξουσιαστικῆς πολιτειακῆς ἀξίας ἢ ἀιλως ἔχουσαι τὴν ἔννοιαν τοῦ πραγματοποιεῖν ἀξίας ἐν τῇ κοινωνίᾳ διὰ σχέσεως ἔξουσιαστικῆς, ἵδιαζούσης μορφῆς, τῆς πολιτειακῆς μορφῆς, ἃς τὰ χαρακτηριστικὰ δέον νὰ γίνονται ἐκάστοτε ἀντικείμενον ἵδιας ἴστορικῆς ἐμπαιρικῆς ἔρευνης. (4). Μία τοιαύτη ἔρευνα μᾶς ἀγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ σύμπτωσις τῆς ἔξωτερικῆς ἐμπράκτων ἀναγνωρίσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὁυθμιστικῆς δυνάμεως ἀπαρτίζει τὴν ἵδιαζουσαν μορφὴν τῆς πολιτειακῆς ἔξουσίας.

Αἱ ἔξουσιαστικαὶ αὐτῆς πράξεις καὶ αἱ τιμήταις ὑποτακτικαὶ ἀποτελοῦν τὸ δίκαιον.

(4) Τὸ δίκαιον εἶναι κατὰ ταῦτα ἀξία ὑποκειμενική, προσαπτικοῦ τὸν τὴν κοινωνικὴν αὐτοῦ κύρωσιν. Περὶ τῆς διακρίσεως ὑποκειμενικῶν καὶ ἀντικειμενικῶν ἀξιῶν ὅρα Rickert, System der Philosophie 1931, σελ. 132 κ.έ. Εἰδικῶς ως πρὸς τοὺς κοινωνικοὺς νόμους ὅρα S o m l ò , Juristische Grundlehre 1927 σελ. 60, Wenzel, Juristische Grundprobleme 1920, σελ. 117. κ.έ.

Τὸ σύστημα τῶν ἀξιῶν, ὡς ἐρρήθη, διακαθορίζει τὸ σύστημα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Ἀπὸ τῆς βασικῆς ἀξίας τοῦ δέοντος, μέσῳ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἔξουσιαστικοῦ δέοντος, κατελήξαμεν εἰς τὸ κοινωνικὸν ἔξουσιαστικὸν πολιτειακὸν δέον, ὡς εἰς τὴν θεμελιώδη ἀρχήν, τόσον τῆς ὅντολογικῆς, δσον καὶ τῆς δεοντολογικῆς ἐρεύνης τοῦ δικαίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΟΥ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ